

ANONİM ŞİRKETLERDE SERMAYE AZALTIKMASI İŞLEMLERİ VE VERGİ İLİŞKİSİ

THE TRANSACTIONS OF CAPITAL REDUCTION IN JOINT STOCK COMPANIES AND ITS TAXATION

Yusuf KAÇAR¹

ÖZET

Anonim şirketler kurulduktan sonra genellikle büyürler ve bu nedenle de çoğunlukla sermaye artırmak durumunda kalırlar. Sermaye artırılması, dönem karının sermayeye eklenmesi veya ortakların yeni kaynak koymaları yollarıyla gerçekleşir. Belli bir büyüklüğe geldiklerinde ise bölünüp çoğalırlar. Bölünme dolayısı ile şirketler sermaye azaltılması yaparlar. Başka birçok nedenle de bu yola başvururlar. Sermaye azaltılması yapılırken alacaklıların haklarını karşılayacak kadar varlığın, şirket aktifinde tutulması mecburidir. Sermaye azaltılması işlemleri Türk Ticaret Kanununda belirtilen kurallara göre yapılmaktadır. Her sermaye azaltılması sonunda vergi alınmasını gerektiren durumlar ortaya çıkmaz. Geçmiş yıllar zararlarının ortaklara dağıtılarak yok edilmesi durumunda vergilendirme yapılması gerekmez. Kurulmuşta konulan sermayenin zaman içinde yapılan iş için fazla geldiği için sermaye azaltılması yapılırsa vergilendirme yapılmaz. Sermaye artırımında kullanılan, çeşitli nedenlerle vergisi alınmamış karlar, daha sonra sermaye azaltılması yapılarak ortaklara dağıtılıyorsa, vergilendirilecek durumlar ortaya çıkar. Vergi ilişkisi bulunan sermaye azaltmalarında kurumlar vergisi ve gelir vergisi yükümlüğü doğmaktadır. Azaltılan sermayenin ortaklara nakit para ile değilde ayın olarak ödenmesi durumunda ayrıca katma değer vergisi yükümlülüğü doğar.

Anahtar Kelimeler: Anonim Şirket, Sermayenin Azaltılması, Sermaye Azaltma Raporu, Genel Kurul Kararı ve Sermaye Azaltmada Vergi Yükümlülüğü

ABSTRACT

The joint stock companies are grow usually their after established and therefore often go to capital increase. Capital increase, occurs by adding the period profit to the capital or by to corporate adding new resources by the partners. The companies divide and multipliy when they reach a certain size. Companies make a capital reducing due to the division. They may also resort to thiscapital reduction way for many other reasons. It is obligatory to keep it in company assets while the capital is reduced, enough assets to meet the rights of creditors. Does not arise situations that require taxation at the end of each capital reduction. No taxation is required if the companie's losses of the past years are eliminated by distributing them to the partners. No tax is charged if capital reduction is done when the capital put into the establishment of the company is too much for the work done over time. Taxable situations arise if the profits used in capital increase and not taxed for various reasons are then distributed to the partners by capital reduction. Corporate tax and income tax liability arises at capital reductions that require taxation. A value added tax liability arises if the reduced capital is paid to the partners as goods rather than cash.

Keywords: Joint Stock Company, Capital Reduction, Capital Reduction Report, General Assembly Decision and Taxation in Capital Reduction

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, Öğretim Üyesi, ORCID NO: 0000-0003-1593-6090

GİRİŞ

Anonim şirketler, Türk Ticaret Kanununa göre iki farklı sermaye yapısına sahiptirler. Buna göre; tamamı şirket esas sözleşmesinde taahhüt edilmiş bulunan esas sermaye sistemini kabul eden şirketlerin en az sermaye tutarı 50.000 TL dir. Sermayenin artırılmasında yönetim kuruluna tanınmış yetki tavanını gösteren kayıtlı sermaye sistemini kabul eden fakat halka açık olmayan anonim şirketlerin başlangıç sermayeleri asgari 100.000 TL dir (TTK, madde 332). Anonim şirketler kuruluşlarında kanunun öngördüğü asgari sermayeye, genellikle de bu tutarların üzerinde sermayeye sahiptirler (Yavuz, 2014:117).

Çeşitli amaçlarla anonim şirketler sermaye azaltılmasına gitmektedirler. Bazen sermaye fazla olduğu için kullanılmayan kısmın azaltılması, birikmiş zararlarının yok edilerek bilançoların düzeltilmesi, bölünme ve ortaklıktan ayrılma gibi nedenlerle sermaye azaltılması yapılmaktadır. Uygulamada sermaye azaltılması, sermaye artırımını gibi sıklıkla başvuru olan bir yol değildir. Sermaye azaltılması da sermaye artırımında olduğu gibi esas sermayede değişiklik yapılmasını gerektiren bir işlemdir. Anonim şirketlerde sermaye azaltılmasında izlenecek yol, hisse sahipleri ile alacaklıların haklarının korunması ve vergi yükümlülüğü doğması nedeniyle Türk Ticaret Kanunu, SPK ve vergi mevzuatı açısından doğuracağı sonuçlar bulunmaktadır.

Bu çalışmada anonim şirketlerde esas sermayenin azaltılması işlemleri ve vergi yükümlülükleri incelenecektir. Takibeden bölümlerde sırasıyla; sermaye ve öz kaynak kavramları açıklanacak, anonim şirketlerde Türk ticaret kanununa göre sermaye azaltılmasının nasıl yapılacağı ve vergilendirilmesi gereken sermaye azaltılmaları ayrıntılı olarak belirtilecektir. Sermaye piyasası kuruluna tabi anonim şirketlerin sermaye azaltılmalarına ilişkin işlemler gözardı edilmiştir. Sermaye azaltılması sonunda vergilendirme yapıp yapılmayacağı hususu vergi idaresini yakından ilgilendirmektedir. Konu ile ilgili tartışmaların ağırlıklı olarak yapıldığı alan, vergi idaresine yakın çevrelerde olmaktadır. Çalışmada bu alanda vergi alınmasının gerekli olduğu görülen ve görülmeyen farklı görüşlere yer verilmiştir.

Öz kaynak/sermaye ve Sermaye Kavramları

Sermaye; İşletmenin ana sözleşmesinde yer alan ve ticaret siciline tescil edilmiş bulunan nominal sermaye tutarıdır. Sermaye kavramı, ekonomi, hukuk ve muhasebe bilimleri bakımından farklı anlamlar taşımaktadır. Muhasebe yazınında sermaye ile birlikte *esas sermaye* ve *öz sermaye* kavramları kullanılmaktadır. Esas sermaye, kuruluşta işletme faaliyetleri için ihtiyaç duyulan para ve para ile temsil edilen varlıkları belirtirken, öz kaynak ortak veya ortakların işletme varlıkları üzerindeki tüm hak ve menfaatlerini ifade etmektedir (Topçu- Demirkol, 2015:138).

Türk Ticaret Kanununa göre sermaye olarak nakit para yanında; her türlü menkul ve gayrimenkul varlıklarla haklar da aynı sermaye olarak konabilir (TTK, madde 127).

Öz kaynak/sermaye kavramı; işletme ortak ve hissedarlarının varlıkların kaynağını oluşturan her türlü hak ve menfaatlerinin karşılığını oluşturan unsurların toplamıdır. Öz kaynak unsurları; ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, kar yedekleri, geçmiş yıllar karları ve geçmiş yıllar zararları (-) ve dönemin net karı veya zararından (-) oluşur (Akdoğan - Tenker, 2010: 151).

Özsermaye kavramı 213 Sayılı Vergi Usul Kanununda; özsermaye/öz kaynaklar bilanço denkleğini sağlayan kurala göre, varlıklar toplamından yabancı kaynaklar düşülerek bulunur. Bilançonun aktif tarafında bulunan varlıkların karşılığı pasif tarafta, yabancı ve öz kaynak/özsermaye hesap gurupları ile gösterilir. Öz kaynak/özsermaye gurubunda sermaye ve kar yedekleri ile dönem ve geçmiş yıllar karları özsermayenin alt bölümleri olarak yer alır (madde 192).

Anonim şirketlerce sermaye azaltması yapıldığında, azaltılan sermaye payı içinde bulunan fonların ve nereden kaynaklandığının açık ve anlaşılır bir şekilde belirlenmiş olmaları gerekmektedir. Sermayesinde artırım yoluyla iç kaynak ilavesi bulunan anonim şirketlerin sermayesine dahil olan bu sermaye unsurları şirketlerin öz kaynak/özsermaye ile ilişkilidir. Sermayeye eklenmiş ve vergilendirme karşısında özellik arz eden unsurlar, önceki dönem bilançolarında öz sermaye/öz kaynak kalemi olarak yer almaktadır. Öz sermaye olarak da adlandırılan öz kaynak terimi işletme sahip veya ortaklarının işletmedeki payını ifade etmektedir.

Ödenmiş sermaye: İşletme sahiplerinin kuruluşta veya sermaye artırımlarında taahhüt ettikleri sermayenin ödenen kısmının izlendiği hesaptır.

Ödenmemiş Sermaye; Ortakların sermaye taahhütlerinden ödenmeyen tutarları gösteren hesaptır.

Kurumların sahip oldukları varlıkların kaynağını oluşturan değerler iki başlık altında şöyle açıklanabilir (Apalı, 2018: 246):

- İşletme öz kaynaklarına dahil unsurlar; kuruluş sırasında kurucu ortaklarca konulan nakit sermaye ve ayın olarak konulan gayrinakdi sermayeden oluşmaktadır. Başlangıç sermayesine zaman içinde oluşan sermaye ve kar yedekleri ile dağıtılmamış geçmiş yıllar karları da eklenir.
- İşletme dışı yabancı kaynaklar: Günümüzde işletmelerin sıklıkla başvurduğu borçlanmalar dolayısıyla elde edilen fonlardır.

Sermaye Düzeltmesi Olumlu Farkları; düzeltme sonucu ortaya çıkan olumlu sermaye farklarının izlendiği hesaptır.

Sermaye Düzeltmesi Olumsuz Farkları; düzeltme sonucu ortaya çıkan olumsuz sermaye farklarının izlendiği hesaptır.

Sermaye yedekleri: Sermaye hareketleri nedeniyle kar dışında öz sermayeyi artıran unsurlardır. Bu grupta yer alan hesaplar aşağıdaki gibidir;

- **Hisse Senedi İhraç Primleri;** ihraç edilen hisse senetlerinin itibari değeri üzerinden bir fiyatla satılması durumunda, itibari değer ile satış fiyatı arasındaki olumlu farkı gösterir.
- **Hisse Senedi İptal Karları;** hisse senedi taahhüdünü yerine getirmeyenlere ait hisse senetlerinin değerinin üstünde satılması hâlinde elde edilen karları ifade eder.
- **MDV Yeniden Değerleme Artışları;** yeniden değerlemeden kaynaklı değer artışlarını gösterir.
- **İştirak Yeniden Değerleme Artışları;** İştiraklerdeki yeniden değerlemeden kaynaklı değer artışlarını ifade eder.
- **Diğer Yedekler;** Diğer sermaye hareketlerinden kaynaklı sermaye yedekleridir.

Kar yedekleri: Geçmiş yıllar ve cari yıl karından olağan veya olağanüstü zor durumlarda kullanılmak amacıyla, farklı nedenlerle ayrılan yasal, olağan ve olağanüstü yedek akçeler toplamıdır. (Akdoğan - Tenker, 2010: 154).

Yasal Yedekler; kanun gereği ayrılan 1. ve 2. Tertip yasal yedeklerden oluşur.

Statü Yedekleri; şirket esas sözleşmesinde madde bulunması halinde ayrılan yedekleri kapsar.

Olağanüstü Yedekler; yasaların özel hükümleri ya da genel kurul kararıyla ayrılan yedek akçelerdir.

Diğer Kar Yedekleri; diğer kar yedeklerinin oluşması halinde bunları kapsar.

Özel Fonlar; duran varlık yenileme fonu benzeri fonların izlendiği hesaptır.

Geçmiş yıllar karları: İşletmenin geçmiş dönemlerde elde ettiği kârların toplamını gösterir.

Geçmiş yıllar zararları: İşletmenin geçmiş dönemleri ilgilendiren zararları bu grupta izlenir. Öz kaynak toplamını azaltan bir özelliği bulunur.

Dönem net karı /zararı: İşletmenin dönem sonundaki vergi sonrası net kârını ya da zararını gösterir. Dönem zararı öz kaynakları azaltan bir hesap kalemidir.

Sermayenin Azaltılması İşlemleri

Ticaret hukukuna göre anonim şirketlerin sermaye azaltmasını gerektirecek nedenlerden en önemlisi şirket sermayesinin büyük kısmının karşılıksız kalması durumudur. Şirket yetkili organınca kullanılmayan sermayenin ortaklara geri verilerek sermayenin azaltılmasına karar verilmesi gerekir. Bu yapılırken şirketin yetkili karar organınca, azaltılma işleminden sonra kalan sermayenin şirket faaliyetlerine yeterli ve ilişkili taraf haklarını karşılayacak durumda olduğuna dair, mahkeme kararı alınmalıdır. Sermaye azaltılmasına neden olan ikinci durum ise; şirket varlıklarında oluşan kayıpların hissedarlara yansıtılarak, şirketteki sermaye paylarının yeniden belirlenmesi işlemleridir (Altaş, 2010: 102).

Anonim şirketlerde sermayenin azaltılması, bilançoda yer alan sermaye kaleminin itibari değerinin tutar olarak küçülmesidir. Sermayenin azaltılması işlemi hukuki açıdan ise bir esas sözleşme değişikliğidir. Sermayenin azaltılmasında uyulması gereken kurallar Türk Ticaret Kanununun 473-475 maddelerinde düzenlenmiştir (Tanrıverdi, 2015: 305).

Kishali (2014) de; sermaye artırım ve sermaye azaltılması ile ilgili şu tesbiti yapmıştır. Sermaye artırım, alacaklılar veya yatırımcıların güvenini artırarak şirketin güçleneceğini gösterirken, sermayenin azaltılması güven sarsıcı sonuçlar doğurur bu nedenle yasal şartlar altında gerçekleştirilmelidir (s. 112).

Türk Ticaret Kanununun 473. maddesinde anonim şirketlerde sermaye azaltılması kararı ile ilgili yapılacaklar şöyle belirtilmektedir:

- Bir anonim şirket sermayesini azaltarak, azaltılan kısmın yerine geçmek üzere bedelleri tamamen ödenecek yeni paylar çıkarmıyorsa; genel kurul, esas sözleşmenin gerektiği şekilde değiştirilmesini karara bağlar;
- Yönetim kurulu genel kurul toplantısına ilişkin çağrı ilanlarında, mektuplarda ve internet sitesi bildiriminde, sermaye azaltılmasına gidilmesinin sebepleri ile azaltmanın amacını ve ne şekilde yapılacağını ayrıntılı bir şekilde ve hesap verme ilkelerine uygun olarak açıklar;
- Ayrıca bu hususları içeren bir raporu genel kurula sunar, genel kurulca onaylanmış rapor tescil ve ilan edilir.

Aynı maddede sermaye azaltılmasının ön şartı olarak; ilişkili kişilerin şirketten olan alacaklarının karşılığı kadar varlığın bulunduğu tesbit edilmelidir. Madde, genel kurulun sermaye azaltılması kararının kabulünü, sermayenin en az % 75'i ni elinde bulunduran hissedarların vereceği kabul oyuna bağlamıştır. Azaltılacak sermayenin en alt sınırı olarak kanunda; anonim şirketin kuruluşunda konulması gereken en az sermaye ölçüsünün altına indirilemeyeceği de hüküm altına alınmıştır.

Anonim ve Limited Şirketlerin Sermayelerini Yeni Asgari Tutarlara Yükseltmelerine ve Kuruluşu ve Esas Sözleşme Değişikliği İzne Tabi Anonim Şirketlerin Belirlenmesine İlişkin Tebliğ kapsamındaki şirketler, sermayenin azaltılması gündemi ile toplanıp karar almadan önce

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğüne müracaat ederek izin almaları gerekmektedir (Altaş, 2017: 128).

Kanunun 474. maddesinde, alacaklılara çağrı başlığı altında şu hükümlere yer verilmiştir:

- Yönetim kurulu, genel kurulun esas sermayenin azaltılması kararını şirketin internet sitesine koyar ve Ticaret Sicil Gazetesinde ilan ettirir.
- Üçüncü ilandan itibaren iki ay içinde, alacaklıların alacaklarını bildirerek bunların ödenmesini veya teminat altına alınmasını isteyebileceklerini belirtir.
- Sermaye azaltılması, zararlar sonucunda bilançoda oluşan bir açığı kapatmak amacıyla ve bu açıklar oranında yapılacaktır; yönetim kurulunca alacaklıları çağırıktan ve bunların haklarının ödenmesinden veya teminat altına alınmasından vazgeçilebilir.

Kanunun 475. maddesinde kararların yerine getirilmesi ile ilgili şu hükümler bulunmaktadır:

- Sermaye azaltılması işlemlerinin alacaklılara verilen sürenin sona ermesinden ve beyan edilen alacakların ödenmesinden veya teminat altına alınmasından sonra yapılabileceği;
- Bu yapılmadığı takdirde hak sahipleri sermayenin azaltılması işlemlerinin iptali için dava açabilecekleri,
- Azaltma kararının uygulanabilmesi için pay senetleri miktarının, değiştirme veya damgalama yoluyla ya da diğer bir şekilde azaltılmasının gerekli olduğu hâllerde, bu husus için yapılan ihtara rağmen geri verilmeyen pay senetlerinin, şirketçe iptal edilebileceğinin yazılacağı;
- Pay sahiplerinin, değiştirilmek üzere şirkete geri verdikleri pay senetlerinin miktarı karar gereğince değiştirmeye yetmezse, bu senetler iptal olunarak bunların karşılığında verilmesi gereken yeni senetler satılıp, paylarına düşen miktarın şirkette saklanacağı.

Zorunlu ve ihtiyari olarak sermaye azaltılması: Sermaye azaltılması zorunlu kalınmak suretiyle veya ihtiyari olarak yapılabilir. Anonim şirketlerin sermaye azaltmak zorunda kalmaları Türk Ticaret Kanununun 376. ve 386.maddelerinde düzenlenmiştir. Madde 376 ya göre; şirketin esas sermayesinin üçte ikisinin karşılıksız kalması halinde, genel kurul sermayenin tamamlanmasına veya kalan üçte bir sermaye ile yetinilerek, faaliyetlerin devamına karar vermek zorundadır. Genel Kurulun üçte bir sermaye ile faaliyetlere devam edileceği yönünde vereceği karar, sermayenin azaltılması anlamına gelmektedir. Aynı Kanununun 386. maddesinde belirtilen sermaye azaltılması hükmü şöyledir: Bir anonim şirket;

- külli halefiyet kuralı gereği olan,
- bedellerinin tümü ödenmiş olmak şartıyla;
 - cebri icradan,
 - şirket alacağının tahsiline yönelik olarak ve ivazsız iktisap yoluyla elde edilmiş olan,
 - genel kurala veya yakın ve ciddi bir kaybın önlenmesi için,

iktisap edilmiş ancak kanuni sürelerinde elden çıkarılamayan paylar, sermaye azaltılması yoluyla yok edilir. Türk Ticaret Kanununda belirtilen bu hallerin varlığı durumunda anonim şirketler sermaye azaltılması yapmak zorundadırlar.

İhtiyari sermaye azaltılması; Tespit edilmiş sermayenin, faaliyetin gerçekleştirilmesi için yeterli olacak sermaye miktarının çok üzerinde bulunması ve atıl bu sermayeye ait maliyetin yüklenilmesinin ekonomik görülmemesi nedeniyle yapılan sermaye azaltılmasıdır. Bunun yanı sıra, geçmiş yıl zararları nedeniyle bilançoda oluşmuş olan açığın kapatılabilmesi amacıyla yapılan sermaye azaltılması da ihtiyari sermaye azaltılması işlemidir.

Sermaye azaltılması yapılma nedenleri şöyle sayılabilir; Kuruluştaki konulan sermayenin fazla gelmesi nedeniyle hissedarlara geri verilmesi, pay sahiplerinin şirketten çıkması, çıkarılması veya taahhüdün yerine getirilememesi, devir, bölünme ve birleşme halleri faaliyet zararlarının yok edilmek istenmesi (Kılıç, 2018: 3-4).

Sermaye azaltmalarının nakden yapılması; anonim şirket ortaklarının sermaye olarak koydukları değerlerin geri alınmasında herhangi bir vergilendirme bulunmaz. Sermaye azaltılmasının ödenmiş sermaye dışındaki diğer öz kaynak unsurlarını da içermesi halinde, azaltılan sermaye üzerinden vergi alınmasını gerekebilecektir. Böyle durumlarda vergi idaresi, azaltmanın öncelikle vergilendirmeye tabi kaynaklar üzerinden gerçekleşmiş olacağını kabul etmektedir. Vergi idaresi, sermaye azaltılması sonunda ortaklara yapılacak nakit ödemeler üzerinden öncelikle kurumlar vergisi hesaplanıp alınmasını, daha sonra kar payı dağıtımına bağlı gelir vergisi stopajı yapılması gerektiğini ileri sürmektedir.

Sermaye azaltılmasının aynen yapılması; azaltılan sermayenin ortaklara ayın olarak dağıtımında vergileme nakden yapılan sermaye azaltılmasındaki gibi olacaktır. Ancak ayın olarak ortaklara dağıtılan sermayeye ait varlıkların teslimi KDV ve ÖTV gibi vergilerin konusuna gireceğinden rayiç bedeller üzerinden vergileme yapılacaktır.

Sermaye azaltılmadan önce ayın olarak konulan sermayenin sermaye azaltılması nedeniyle ortaklara geri verilmesinde, bu varlıkların o günkü rayiç bedeli ile kayıtlı değeri arasında fark çıkarsa, bu fark için şirket fatura düzenler ve fark tutar üzerinden KDV hesaplanır. Daha önce nakit olarak ödenmiş sermayenin sermaye azaltılması sırasında ayın olarak ortaklara verilmesi gerekirse varlığın o günkü rayiç değeri üzerinden KDV yükümlülüğü doğacaktır (Sarıgül, 2016: 17).

Sermaye Azaltılmasının Vergi İlişkisi

Sermaye azaltılması konusunda vergi kanunlarında vergi alınmasını gerektiren yasal düzenleme bulunmamaktadır. Sermayenin azaltılması konusunda vergileme açısından sermayenin yapısı ve azaltılacak sermayenin durumu önem kazanmaktadır.

Sermaye azaltılmasının kaynağı daha önce sermayeye ilave edilen fonun vergi ile ilişkisi yoksa, o kurumların yapacağı sermaye azaltmalarında vergilendirilecek bir olay bulunmamaktadır. Sermaye artırımında bulunmayan anonim şirketlerin sermaye azaltmalarında da vergilendirme yapılması gerekmez. Ortakların şirket kuruluşunda koydukları sermayeyi geri almış oldukları için böyle sermaye azaltmaları ile ilgili olarak vergi kanunlarında vergi alınmasını gerektiren bir hüküm yoktur.

Sermaye azaltımının, nakit veya ayın olarak yapılması, fon çıkışı gerektiren nitelikte olup olmaması Kurumlar vergisi veya gelir vergisi bakımından herhangi bir önem arz etmemektedir. Ancak ayın olarak yapılacak ödemelerin, Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisine tabi teslim sayılan işlemler olması nedeniyle bu iki vergi için vergiyi doğuran olay doğmaktadır.

Bedelli sermaye artırımını yapılmış anonim şirketlerde sermaye azaltılması yapıldığında; yine aynı gerekçe ile ortakların nakten ve aynen koydukları sermayeyi geri aldıkları için vergileme yapılmayacaktır. Burada da ayın olarak yapılan ödemelerin, KDV ve ÖTV açısından teslim sayılması durumu söz konusudur.

Geçmiş yıl zararlarının sermaye azaltımı ile kapatılması durumunda, işletmeden bir fon çıkışı da olmadığından dolayı vergi alınmaz.

Vergilendirilmesi Gereken Sermaye Azaltmaları

Anonim şirketler sermaye azaltması yaptığında, mevcut sermaye yapısındaki unsurlar vergileme açısından belirleyici olmaktadır. Yukarıda belirtilen durumların varlığı halinde herhangi bir vergileme yapılmayacaktır. Ancak azaltılan sermaye içerisinde, vergilendirilmesi gerektiği halde vergi teşvik ve istisnaları gereğince vergilendirilmeyen kalemler bulunuyorsa dağıtımın yapıldığı anda kurumlar vergisi açısından vergiyi doğuran olay meydana gelmiş olmaktadır. Bu durumu kurumlar vergisi kanunda bulunan *transfer fiyatlaması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı* kapsamında da değerlendirmek mümkündür. Bu nedenle azaltmanın sermayenin hangi kısmından karşılanacağı hususunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Anonim şirket yönetim kurulu, sermaye azaltması kararı alınacak genel kurul toplantısına ilişkin çağrılarda ve raporunda, azaltmanın amacı ve azaltmanın ne şekilde yapılacağını ayrıntılı bir şekilde genel kurula sunması gerekmektedir. Sermaye azaltılması raporunda azaltılacak sermayenin içinde vergi ilişkisi bulunup bulunmadığının da belirtilmesi faydalı olacaktır. Böylece ileride vergi idaresi ile şirket arasında doğabilecek uyuşmazlıkları da baştan giderilebilecektir.

Sermaye azaltmalarında vergileme konusunda iç kaynaklardan yapılan sermaye artışı sonucunda oluşan sermaye yapısı önem taşır. Sermayeye ilave edilen bu kaynaklardan oluşan esas sermaye üzerinden yapılacak azaltmalarda, önceliğin bu kalemlere verilmesi yada tamamının bu kaynaklardan oluşması durumunda, vergileme yapılması gerekmektedir. Uygulamada kurumlar, vergiden kaçınmak için sermaye azaltmalarının, bu tür fonları ihtiva etmediğini ileri sürebilmektedir. Bu durumda vergi idaresi olayın gerçek mahiyetini belirlemek zorunda kalabilmektedir. Azaltılacak sermayenin mahiyetinin belirlenmesi vergilendirme açısından önem arz etmektedir. Olayın gerçek mahiyeti şirket yönetim kurulunun sermaye azaltılması kararı ve sermaye azaltılması raporuna dayanılarak ortaya çıkarılabileceği gibi, vergi incelemesi yoluyla da yapılabilir.

Anonim şirketlerde azaltılacak sermayenin nakit olarak hissedarlara geri verilmesinde vergi idaresi ile şirket yönetimleri arasında farklı değerlendirmeler olduğu gözlenmektedir. Şirket yetkili organları vergiden kaçınmak amacıyla azaltılan ve hissedarlara ödenen sermaye paylarının vergisiz kaynaklara dahil olduğunu ileri sürmektedirler. Buna karşın vergi idaresi, vergilendirilmemiş fonların sermayeye eklendikten sonra yapılacak sermaye azaltmalarında, kurumlar vergisi açısından vergiyi doğuran olayın meydana geldiğini kabul ederek, vergi alınması gerektiğini öngörmektedir. Şirket yönetimlerinin vergi tarhına muhatap olmamak için sermaye azaltılması sırasında azaltılan sermayenin kaynağında vergisiz fon bulunup bulunmadığını, doğru ve gerçek durumu yansıtacak bir biçimde belirlemeleri gerekmektedir. Aksi takdirde yönettikleri anonim şirketlerin, vergi idaresinin yapacağı cezalı kurumlar vergisi tarhına muhatap olmasına neden olabilirler (Kalaycı, 2014: 109).

Anonim şirketlerin kar payı dağıtımlarının kaynağı olan kurum kazancı önce kurumlar vergisine tabi tutulur ve daha sonra hisse sahiplerine dağıtımını nedeniyle menkul sermaye iradı sayılarak gelir vergisine tabi tutulur.

Sermaye artışını bedelsiz olarak geçmiş yıl karlarını kullanarak yapmış olan şirketler için, yapılacak sermaye azaltmalarında vergilendirme yapılması gerekecektir. Burada vergiyi doğuran olay; kurumlar vergisi kanunu ile verilen vergi teşvik ve istisnaları nedeniyle ortaklara dağıtılmadığı için vergilendirilmeyen karların, sermayeye eklendikten sonra yapılacak sermaye azaltmalarının, örtülü kazanç dağıtımını yapılmasına neden olmasıdır. Bu türden fonların sermayeye ilave edilerek kurumun sermaye yapısının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Aksi takdirde sermaye azaltmaları yoluyla, vergiden kaçınmak için, vergisi ödenmemiş karlar ortaklara dağıtılmış olacaktır.

Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 02.04.2019 tarihli özelgesinde, anonim şirket sermaye azaltmalarına konu tutarların içinde aşağıdaki unsurların varlığı halinde, vergileme yapılması gerektiği belirtilmektedir (Sirküler, (2019).

Pasif kalemlere ait enflasyon fark hesapları,

Yeniden değerlendirme değer artış fonu,

Maddi duran varlıklar yeniden değerlendirme artış fonu,

İştirakler yeniden değerlendirme değer artış fonu,

Maliyet artış fonu,

Bazı varlıkların milli ekonomiye kazandırılması kapsamında beyan edilen varlıklara ilişkin fonlar,

Geçmiş yıl karları,

Yasal yedekler,

Olağanüstü yedekler.

Vergi idaresinin bu açık içtihadına uygun olarak anonim şirket yönetim kurulu alacağı sermaye azaltma kararlarında ve sermaye azaltma raporlarında azaltılacak sermayenin içinde bu unsurların bulunup bulunmadığını belirtmeleri gerekecektir.

Enflasyon düzeltilmesi ile ilgili olarak, öz sermaye olumlu farklarının anonim şirketlerce sermayeye ilave edilebilmesi imkânı tanınmıştır. Olumlu enflasyon farkları sermayeye eklendikten sonra yapılacak sermaye azaltması nedeniyle ortaklara verilmesi halinde öncelikle kurumlar vergisine tabi tutulması, vergi sonrası dağıtılan kazancın da kar dağıtımına bağlı vergi kesintisine tabi tutulması gerekmektedir.

Sermaye yedekleri; hisse senedi ihraç primleri, hisse senedi iptal karları, maddi duran varlık yeniden değerlendirme artışları, iştirak yeniden değerlendirme artışları, maliyet artış fonu ve diğer yedekler şeklinde bilançoda yer alan hesap gruplarıdır.

Vergi Usul Kanunu ile mükelleflere verilen yeniden değerlendirme yerine getirilen enflasyon düzeltilmesi uygulaması hakkı, 1.1.2004 tarihinden itibaren şartlar oluşmadığı için 30.09.2018 tarihine kadar kullanılamamıştır. Kanunda yeniden değerlendirme yapılmayıp, şartlar oluştuğunda bilançoların enflasyon düzeltilmesine tabi tutulacağı hükme bağlanmıştır. Enflasyon düzeltilmesine yönelik yasal düzenleme ile maddi duran varlık yeniden değerlendirme artışları, iştirak yeniden değerlendirme artışları ve maliyet artış fonu uygulaması kaldırılmıştır. Bu türden fonlara ilişkin kaynakları elinde bulunduran şirketler bunları sermayeye ilave edebileceklerdir..

Enflasyon muhasebesi şartlarının uzun yıllar oluşmaması nedeniyle şirketlerin aktiflerinde kayıtlı taşınmazlar bilançolarında hala 2004 yılındaki değerlendirilmiş tutarları ile yer almaktadır. Söz konusu taşınmazların gerçek değerini yansıtmaktan çok uzak olan bu durum 2018 yılında VUK da yapılan değişikliklerle düzeltilmeye çalışılmıştır.

Kanuna eklenen geçici 31. madde ile; tam mükellefiyete tabi ve bilanço esasına göre defter tutan anonim şirketlere, maddenin yürürlük tarihi itibarıyla, aktiflerinde kayıtlı bulunan taşınmazları, 30.09.2018 tarihine kadar yeniden değerlemeye tabi tutma imkanı tanınmıştır. Yeniden değerlemeye tabi tutulan taşınmazların değer artışları, pasifte özel bir fon hesabında tutulur. Özel fonda izlenen değer artış tutarının, sermayeye ilave dışında herhangi bir hesaba aktarımı ya da işletmeden çekilmesi durumunda Kurumlar vergisine tabi tutulacaktır.

Yeniden değerlendirme uygulamasından kaynaklı bu fonların, sermaye artırımında kullanıldıktan sonra yapılacak sermaye azaltmalarına konu olması halinde; önce kurumlar vergisine, ortaklara nakden ödenmesi halinde de menkul sermaye iradı olarak gelir vergisine tabi olacaktır.

Hisse senedi ihraç primleri, hisse senedi iptal karları gibi kalemler ise; Kurumlar vergisinden istisna edilmiş sermaye yedekleri olduğundan ve bunların sermayeye ilavesi kar dağıtımını sayılmadığından, sermaye azaltılması yoluyla işletmeden çekilerek ortaklara ödenmesi durumunda, sadece gelir vergisi stopajı ile vergilendirilmesi gerekmektedir.

Kar yedekleri; yasal yedekler, statü yedekleri, olağanüstü yedekler, diğer kar yedekleri ve özel fonlar şeklinde bilançoda yer alan hesap gruplarıdır. Bu kaynaklar, ait oldukları dönemde yedek olarak ayrılmadan önce kurumlar vergisine tabi tutulur. Ayrıca kar payı dağıtımına bağlı gelir vergisi stopajı yapılmamakta ve sermayeye ilave edilmeleri de kar dağıtımını sayılmamaktadır. Kar yedekleri daha önce sermayeye eklendikten sonra azaltılacak sermaye bunlardan oluşuyorsa, ortaklara ödeme yapılırken gelir vergisi stopajına tabi tutulması gerekmektedir.

Kurumlar vergisinden istisna olan gayrimenkul ve iştirak hisseleri satış karları: Kurumlar Vergisi Kanununun 5. maddesinde belirtilen şartlarla vergiden istisna edilmiştir. Buna göre; Mükelleflerin sahip oldukları iştirak payları, irtifa senetleri rüçhan hakları satış karlarının % 75'i ile gayrimenkul satış karlarının % 50'si kurumlar vergisine tabi olmayacaktır. Ancak bu istisnadan yararlanabilmek için söz konusu varlıkların iki yıldan fazla kurumların ellerinde kalması gerekmektedir. Kanunda bu istisnanın şartı olarak; elde edilen bu kazancın istisnadan yararlanan bölümünün, pasifte özel bir fon hesabına alınması ve bu değerlerin satışının yapıldığı yılı takip eden beşinci yılın sonuna kadar fon hesabında tutulması gerekmektedir.

Vergiden istisna olan bu tutarların sermayeye eklenmesi halinde belirtilen beş yıllık süre içinde sermaye azaltılması yoluyla çekilmesi durumunda, kurumlar vergisine tabi olacaktır. Azaltılan sermayenin şirket ortaklarına ödenen bu istisna kazanca isabet eden kısım üzerinden; öncelikle kurumlar vergisi alınacak, daha sonra gelir vergisi stopajı yapılacaktır. Sermaye azaltılması beş yıllık sürenin dolmasından sonra yapılması halinde ise, sadece gelir vergisi stopaj yükümlülüğü doğacaktır.

Kısmi bölünme nedeniyle sermaye azaltılması

Kısmi bölünme Türk Ticaret Kanunu 159. maddesinde; bir şirketin malvarlığının bir veya birden fazla bölümü diğer şirketlere devredilmesi olarak tanımlanmıştır. Bu yolla bölünen şirketin ortakları, devredilen malvarlığı bölümlerinin karşılığında devralan şirketlerdeki payları ve hakları elde ederek yavru şirketini oluşturur. Madde gerekçesinde yavru şirket kurma yoluyla kısmi bölünmenin gerçekleşmesini; *bölünen şirket bir kısım varlığını kurulacak yavru şirkete aynı sermaye olarak koyması nedeniyle külli halefiyetin oluşmayacağı* şeklinde açıklamaktadır.

Türk Ticaret Kanunu 162 ve 163 maddelerinde kısmi bölünme nedeniyle bölünen şirketin sermayesinin azaltılırken, devralan şirketin sermayesinin artırılması gerektiğini öngörmektedir. Bölünen şirketin varlıklarında devir nedeniyle azalma olduğu için şirket sermayesinin de bu ölçüde azaltılması gerekmektedir. Buna karşılık bu varlıkları devralan şirkette ise, yeni varlıklara karşılık gelecek tutarda sermayenin artırılması gerekmektedir. Bu işlemlerin yapılmasının nedeni şirket haklarının korunmasından ziyade, ortakların haklarının korunması olmaktadır.

Kısmi bölünme işlemi gerçekleştirilirken bölünen şirketteki sermaye azaltımının hangi kaynaklardan karşılandığı önem taşımaktadır. Vergi idaresinde hakim olan görüş azaltılan sermayenin,

öncelikli olarak vergilendirilmesi gereken kaynaklardan karşılandığının kabul edilmesi gerektiği şeklindedir. Sermaye azaltmalarının kaynaklarının gerçek durumu yansıtan bir biçimde belirlenerek vergilendirme ile ilgili tartışmalar giderilmelidir (Doğaner- Ilgar, 2020: 82).

Kısmi bölünme nedeniyle bölünen anonim şirketin varlık devri üzerinden vergilendirilecek bir husus bulunmamaktadır. Yavru şirkette veya devralan şirkette devreden varlık tutarında bölünen şirket ortaklarına sermayeden pay verilir. Bu işlemler yapıldıktan sonra söz konusu varlıklar, ortaklara iade edilir veya başka hesaplara aktarılırsa, kurumlar vergisi açısından vergiyi doğuran olay meydana gelmiş sayılır.

Doğan, 2020 de; vergi idaresinin, anonim şirket sermaye azaltmalarında hissedarlara yapılacak varlık dağıtımın, sıralaması ile ilgili olarak ortaya koyduğu görüş ve uygulamalarına katılmamaktadır. Vergi idaresinin, azaltılacak sermayenin içinde vergilendirilmesi gereken unsurlarla vergi alınmaması gereken unsurların birlikte olduğu durumlarda, önceliğin kurumlar vergisi alınacak sermaye kısmına verilip, daha sonra vergilendirilmemesi gereken sermaye kısmının ortaklara dağıtıldığını varsaymaktadır. Bu nedenle öncelikle ortaklara vergilendirilecek sermaye kısmının ödendiği için vergi alınması gerektiği ve uygulamanın da böyle yapıldığını belirtmektedir. Sermayenin dağıtım sıralamasını belirleme hakkının anonim şirket karar organında olduğunu ileri sürmektedir. Buna gerekçe olarak da; sermaye azaltılmasına bağlı dağıtımın nasıl yapılacağına dair yetkinin vergi idaresine değil, Türk Ticaret Kanununun 473. maddesi ile şirket genel kuruluna ait olduğunu göstermektedir (s.69)

Sermaye Azaltmalarından Doğan Vergilerin Tarhi, Tahakkuku ve Ödenmesi

Sermaye azaltmalarından doğacak vergilerin beyan zamanını belirlemede, genel kurul kararı ve bu kararın tescil tarihi esas alınmalıdır. Ortaklara iadenin tek seferde yada parça parça yapıldığı durumlarda nakden veya hesaben ödemenin yapıldığı tarihlerde vergilemenin yapılması gerekmektedir.

Enflasyon düzeltmesi nedeniyle ortaklara dağıtılacak öz sermaye olumlu farkları üzerinden hesaplanan kurumlar vergisi, ödemenin yapıldığı dönem için ödenecek hale gelir. Gelir vergisinin ödemenin yapıldığı ayda muhtasar beyanname ile beyan edilerek tahakkuku ve ödenmesi gerekir.

Sermaye azaltılmasına konu ödemeler; iştirak kazançları istisnasından kaynaklı fonlardan oluşması durumunda, ortaklara yapılan ödemeler ilgili olduğu hesap dönemine ait ve dönem matrahı ile ilişkilendirilmeden kurumlar vergisi tahakkuk ve tahsil edilmelidir. Ancak enflasyon düzeltmesinden kaynaklı farkların sermayeye eklendikten sonra yapılacak sermaye azaltmalarına ait olarak, ortaklara ödenen tutarlar üzerinden yapılacak vergileme böyle olmayacaktır. Bu ödemeler dönem kazancı ile ilişkilendirilmeksizin, ortaklara dağıtıldığı dönemde vergiye tabi tutulacaktır. Sermaye artışı bedelsiz olarak geçmiş yıl karlarını kullanarak yapmış olan şirketler için yapılacak sermaye azaltmalarında vergileme, ortaklara ödeme yapıldığı dönemde yapılmalıdır.

Nakdi sermaye artırımını teşvik indiriminden kaynaklanan fonlar ile sermaye artırımını yaptıktan sonra gerçekleşen sermaye azaltmalarından doğan Kurumlar vergisi ve gelir vergisi, hissedarlara ödemelerin yapıldığı dönemde tahakkuk ettirilip ödenmesi gerekmektedir.

Kısmi bölünme kapsamında gerçekleşen devirler nedeniyle anonim şirketler sermayesini azalttığı anda öz kaynaklar hesap gurubundaki sermaye ve yedeklerini devir sözleşmesi gereği karşı taraf hesaplarında da izlenmelidir. Böyle yapılmayarak bu payların devralan anonim şirkette başka bir hesaba kaydı durumunda kurumlar vergisi, işletmeden çekilmesi halinde gelir vergisi, bu işlemlerin gerçekleştiği dönemde, tahakkuk ettirilip ödenmesi gerektiği Bursa Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 02.04.2019 tarihli özelgesinde belirtilmektedir.

SONUÇ

Anonim şirket ortaklarının sermaye olarak koydukları varlıklar üzerinden yapılan sermaye azaltılması durumunda, vergi alınmasını gerektiren bir neden bulunmamaktadır. Ancak kurumlar vergisi kanununda vergilendirilmesi gerektiği halde, yine aynı kanunla vergi kolaylığı sağlanarak vergilendirilmemiş karların, önce sermayeye ilave edilip daha sonra sermaye azaltılması yoluyla ortaklara ödenmesi durumunda, vergileme yapılması gerekmektedir. Bu ve benzeri sermaye azaltmaları nedeniyle vergi ziyana sebebiyet verilmesinin önlenmesi amacıyla kurumlar vergisi, gelir vergisi ve doğması halinde katma değer vergisi ve özel tüketim vergisi gibi vergilerin tahakkuk ve tahsili gerekecektir.

Anonim şirketlerin bilançolarında öz kaynak kalemleri altında tuttıkları dağıtılmayan karlarının, yine kar ve sermaye yedeklerinin, şirket bilançosunda ne kadar tutulacağı hususunun açıklığa kavuşturulması gerekir. Bu fonlara ilişkin zaman aşımı süresi olmaması nedeniyle, bilançoda kayden görünen değerlerin işletmede fiilen karşılığının bulunup bulunmadığı gibi sorunları gündeme getirmektedir.

Uzun yıllar şirketlerin bilançolarında tutulan ve geçmiş yıllara ait dağıtılmayan kârlarının durumuyla ilgili belirsizlik, sermaye azaltılmasını da etkilemektedir. Bu belirsizliklerin giderilmesi daha önce belirtildiği gibi vergi incelemesi yoluyla olayın gerçek mahiyeti belirlenebilir. Veraset ve intikal vergisi kapsamında varislere intikal eden şirket servet değerlerinin belirlenmesi için yapılan vergi incelemesinde olduğu gibi sermaye azaltmaları için de bu amaçla vergi incelemesi yapılabilir.

Anonim şirketlerde sermaye azaltılması işlemleri üzerinden alınması gereken vergiler bakımından, şirket yöneticileri ile vergi idaresi arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Doğabilecek vergileme durumlarının, kurumların sermaye azaltılması kararlarının alındığı sırada belirlenmesi gerekmektedir. Sermayenin korunması ilkesi çerçevesinde anonim şirketlerin sermaye artırma ve azaltmalarında bir bütün olarak sermayenin bileşenleri birbirleriyle ilişkilidir. Bu ilişki sermaye azaltmalarında farklı vergileme sonuçları ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sermaye oluşumunun vergilemeyi gerektirecek kaynaklar barındırması nedeniyle, sermaye artırma süreci de önem arz etmektedir.

Sermaye azaltılmasının kaynağı ve bunların birbirine önceliği konularında Türk Ticaret Kanunu ve vergi kanunlarında açık hükümler yer almamaktadır. Bu nedenle sermaye azaltılması işlemlerinin vergi ilişkisi konusunda yerleşik içtihat bulunmamaktadır. TTK'nın ilgili maddelerine uygun olarak yapılan sermaye azaltma kararlarında, vergi ilişkisi olup olmadığı belirtilmemiştir. Vergi Kanunlarında sermaye azaltma ile ilgili açık bir hüküm bulunmamasına rağmen, vergilendirme prensibi bakımından vergi güvenliğinin sağlanmasına yönelik uygulamalar mevcuttur. Sadece anonim şirket sermaye azaltmalarıyla sınırlı olmaksızın bu tür olayların tümü için ilgili kanunlarda düzenleme yapılabileceği gibi, vergi incelemesine konu edilerek de muhtemel vergi kayıpları önenebilir. Böylece vergi idaresinin bu konudaki, vergi güvenliğini sağlama kaygıları giderilebilir.

Kaynakça

Akdoğan, N. ve Tenker, N. (2010). *Finansal tablolar ve mali analiz teknikleri* (13 b.), Gazi Kitabevi, Ankara.

Altaş, S. (2010). Anonim şirketlerde esas sermayenin azaltılması, *Ankara SMMO Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 2010-2, s. 87-104.

- Altaş, S. (2017). Anonim ve limited şirketlerde sermayenin azaltılabilmesi için takip edilecek aşamalar, *Vergi Raporu Dergisi*, Sayı 212, s. 123-132.
- Altaş, S. (2013). *Yeni TTK'na Göre Anonim Şirketler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Apalı, İ. (2018). Türk Ticaret Kanunu ve vergi kanunu açısından sermaye ve sermaye artırımı uygulamasının değerlemesi, *İSMMMO Mali Çözüm Dergisi*, Mayıs-Haziran, s. 245-257.
- Doğan, Z. (2020). Sermaye şirketlerinin sermaye azaltımında karşılaşılabilecekleri vergisel sorunlar, *Vergi Raporu Dergisi*, Sayı 249, s. 55-71.
- Doğan, S. ve Ilgar, B. (2020). Kısmi bölünme işleminde sermaye azaltımının kaynağı ve pasif değer kabul edilebilecek borçlanmalar, *Vergi Raporu Dergisi*, s. 72-83
- Kalaycı, S. (2014). Sermaye kaynakları ile geçmiş yıl zararlarının sermaye azaltımında kullanılması nedeniyle doğacak vergisel yükümlülükler. *Vergi Raporu Dergisi*, Sayı 175, s. 97-109.
- Kılıç, G. (2018). Sermaye artırımı sermaye azaltımı ve eşzamanlı sermaye azaltımı ve artırımının hukuki ve vergisel boyutu, *Vergide Gündem*, Temmuz-2018, s. 2-6.
- Kishali, Y. (2014). *Şirketler muhasebesi*, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Sarıgül, S. (2016). Kurumlar vergisi mükelleflerinde sermaye azaltımının vergisel boyutu, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, Nisan-2016, s. 148.
- Sirküler, (2019). Kısmi Bölünme Nedeniyle Sermaye Azaltılmasına İlişkin Uygulanması Gereken Hususlar, Sirküler No: 2790, <http://www.saymmas.com.tr>.
- Tanrıverdi, A. (2015). Sermayenin azaltılmasına ilişkin güncel sorunlar, *TBB Dergisi*, s. 305.
- Topçu, F. (2010). *Sermaye şirketlerinde esas sermayenin azaltılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Topçu, N. ve Demirkol, V. (2015). Sermaye şirketlerinde sermaye artırımı işlemleri ve muhasebeleştirilmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ocak-2015, s. 137-146.
- Yavuz, M. (2014). Anonim Şirketlerde Sermayenin Korunması İlkesi, *Vergi Raporu Dergisi*, Sayı: 180, Eylül-2014, s. 113-121.